

Hur påverkar fritidsbåtar undervattensnaturen?

• Sofia Wikström, Josefin Sagerman & Joakim Hansen, Stockholms universitet

Fritidsbåtar orsakar utsläpp till havet och fysiska skador på ängar av sjögräs och andra vattenväxter. Men behöver det vara en konflikt mellan båtliv och en god havsmiljö? Kunskap om hur och var de värdefulla ängarna under vattnet påverkas kan hjälpa oss att undvika miljöpåverkan från fritidsbåtar.

Sveriges långa kust ger utmärkta förutsättningar för båtliv och många utnyttjar möjligheten att uppleva kusterna från fritidsbåt. Ungefär var elfte svensk äger en fritidsbåt, vilket är en hög andel av befolkningen om man jämför med de flesta andra länder. Båtlivet vid kusterna värdesätts mycket högt av många svenskar och tillresta turister.

Stadig utbyggnad

Samtidigt frågar sig forskare och miljöförvaltare vad båtlivet har för effekter på havsmiljön. Fritidsbåtar är en viktig drivkraft för småskalig exploatering av kusten. Flera forskare har pekat på att det sker en långsam men stadig utbyggnad av bryggor och småbåtshamnar i många kustområden, tillsammans med småskaliga muddringar för att öka tillgängligheten.

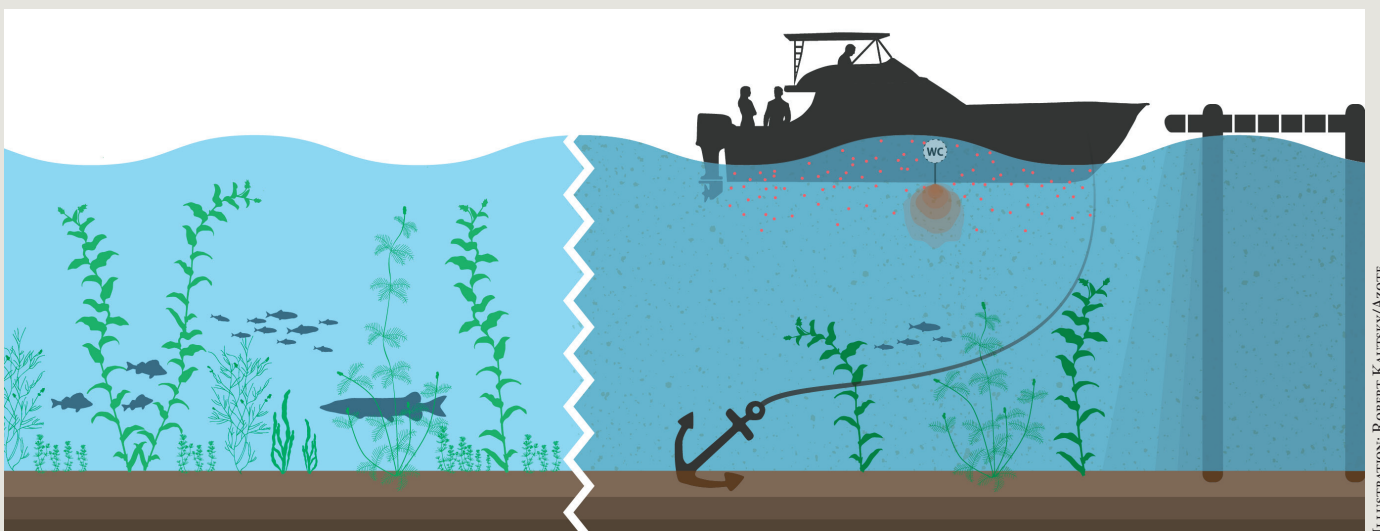
Frågan om effekter av fritidsbåtar blir högaktuell när det gäller förvaltning av marina naturreservat och andra skyddade områden. En stor del av de marina naturreservaten längs Svealandskusten är inrättade för att ge allmänheten tillgång till kust- och skärgårdsnatur, samtidigt som de ska skydda naturen. Då måste vi veta om, och i så fall när, det finns en konflikt mellan målsättningarna om att gynna rörligt friluftsliv och att skydda undervattensmiljön.

Viktig miljö

Så frågan är om det finns en motsättning mellan båtliv och en god havsmiljö. För att hjälpa till att besvara den frågan har vi gjort en kunskapsammanställning om effekter av fritidsbåtar på undervattensväxter i grunda områden. Vi har letat upp de studier som finns från hela världen, från kustområden men även från sjöar och stora vattendrag, där forskare har mätt effekterna av båttrafik på undervattensväxter.

Varför har vi då valt att fokusera på hur fritidsbåtar kan påverka undervattensväxter? Den första anledningen är att undervattensängar har pekats ut som en av de miljöer som är känsligast för påverkan från båttrafik. Ängarna finns framförallt i riktigt grunda områden, där risken för direkt påverkan från båtar är som störst. Och eftersom växterna

FRITIDSBÅTARS PÅVERKAN PÅ VATTENMILJÖN

▲ Södra delen av Älvsalaviken i Stockholms skärgård – ett typiskt exempel på en skyddad vik där båtar och bryggor breder ut sig.

är beroende av klart vatten är de extra känsliga för den uppgrumling som båtar kan orsaka.

En annan anledning är att ängar av undervattensväxter fyller en viktig funktion i grunda kustområden. Genom att dämpa vattenrörelser och binda botten med sina rötter

kan de förhindra bottenerosion. När ängarna glesas ut eller försvinner ökar risken för att sediment rörs upp från botten, så att vattnet blir grumligt.

Undervattensängar är också en viktig livsmiljö för många djur. I Östersjöns grunda kustområden är de en viktig barnkammare för många fiskar med sötvattensursprung, exempelvis abborre och gädda. Abborren lägger gärna sin rom på växterna och ängarna erbjuder en skyddande miljö för ynglen under deras första månader.

FAKTA

Så påverkar fritidsbåtarna undervattensängarna

Fritidsbåtar påverkar undervattensängarna på flera sätt:

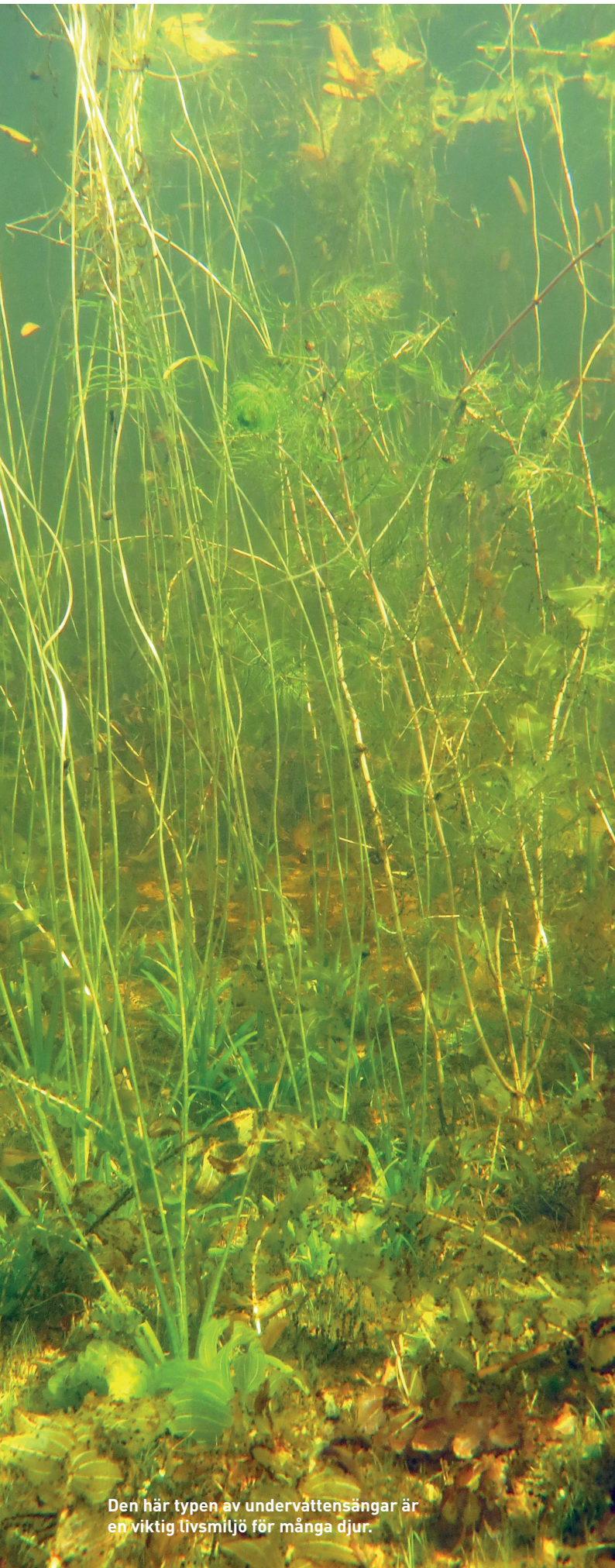
- Utsläpp av giftiga ämnen från båtbottnfärger och båtmotorer skadar växterna eller djuren som lever i ängarna.
- Båttoaletter släpper ut näringsämnen som bidrar till övergödning av kustvattnet, ett av de största hoten mot dessa miljöer.
- Båtskrov och propellrar skapar svall och vattenströmmar som eroderar botten och rör upp sediment och näring. Det gör att vattnet blir grumligare och att mindre ljus når ned till botten, vilket försämrar miljön för bottenlevande växter.
- Båtarna kan också orsaka fysiska skador på ängarna, om växter fastnar i propellrar och slits loss, eller om ankare rycker med sig växter från botten.
- Fritidsbåtlivet bidrar till utbyggnad av bryggor och småbåtshamnar i grunda kustområden. Bryggor skuggar botten och försämrar därmed förhållandena för växterna.

Flera saker påverkar

Vår kunskapssammanställning visar att både bryggor och båttrafik påverkar undervattensängar i grunda områden. Anläggandet av bryggor leder till att växtligheten glesas ut kraftigt och i många fall försvinner helt direkt under och precis intill bryggan. En viss utglesning av ängarna kan ses så långt som åtta meter från kanten på bryggan.

Men en intressant slutsats är att det går att minska den negativa påverkan på undervattensängarna genom att välja en bryggkonstruktion som skuggar botten så lite som möjligt. Några studier visar exempelvis att förlusten av undervattensväxter är mindre under en fast brygga, som placeras en bit över vattenytan, jämfört med en flytbrygga. Bryggans storlek och i vilket väderstreck den är orienterad kan också påverka skuggningseffekten.

Den här typen av undervattensängar är en viktig livsmiljö för många djur.

FOTO: JOAKIM HANSEN/AVOTE

Effekten av själva båttrafiken kan också variera, beroende på flera faktorer. Det finns studier som visar att 75–80 procent av växterna försvinner i områden med båttrafik jämfört med ofrafikerade områden. Men det finns också exempel där skillnaden är så liten som 10 procent.

En faktor som styr påverkan är trafikintensiteten – hur många båtar som rör sig i ett område och hur snabbt de kör. En ensam båt ger inte mycket uppgrumling eller utsläpp och den största effekten kan förväntas i områden som är hårt trafikerade under den varma årstiden. Studier från inlandsvatten i England visar att i områden med över 1 500 fritidsbåtpassager per år är det vanligt att ängarna är mycket glesa eller saknas helt. Vi har inte tillräckligt med kunskap för att ge ett motsvarande mått för Östersjöns kustområden. Men de studier som finns från Sverige tyder på att det krävs mer än bara gles trafik av fritidsbåtar för att se en tydlig effekt på undervattensängarna.

Fart och mängd styr

Förutom skillnader i trafikintensitet är det troligt att vissa miljöer är känsligare än andra för båttrafik. Effekten av uppgrumling kan exempelvis förväntas vara störst i naturligt vågskyddade områden, där botten täcks av fin sediment och organiskt material som rörs upp lätt och tar lång tid på sig att sjunka till botten igen. Direkt fysisk påverkan från propellrar är störst i riktigt grunda områden och i ängar med högväxta vattenväxter. Effekten av giftiga utsläpp från båtbottnfärger och båtmotorer är störst i områden med många båtar och begränsad vattenomsättning.

Det går att minska effekter

Allt det här pekar på att grunda, mer eller mindre avsnörda havsvikar är lite extra känsliga för påverkan från fritidsbåtar. Det är också i sådana vikar vi ofta hittar de rikaste och mest värdefulla undervattensängarna längs Svealandskusten. Samtidigt erbjuder dessa vikar en skyddad förankringsplats och väljs ofta ut för anläggning av bryggor och småbåtshamnar, eller används som naturhamnar.

Forskningen pekar alltså på att det är i grunda vikar vi har störst risk för en konflikt mellan fritidsbåtar och skydd av värdefulla miljöer. Men den visar också att det finns sätt att minska risken för konflikt. Ett sätt är att väga in kunskap om var det finns värdefulla undervattensängar i fysisk planering och vid beslut om strandskydd och strandnära byggande. Både för att minska risken för skuggning från bryggor och för att undvika att placera bryggor så att de leder till ökad trafik i känsliga områden

Om vi undviker att köra båt, ankra och anlägga bryggor i de mest skyddade, och därmed mest känsliga, vikarna så kan vi fortsätta med vårt båtliv utan att skada dessa värdefulla ängar!

LÄS MER:

Faktasammanställning med råd till förvaltare:

Så påverkar båtlivet kustens bottenväxter,
Stockholms universitets Östersjöcentrum

<https://bit.ly/2GuuAQB>

